୧୯

ଆମ ସମ୍ବଳ

ମଣିଷର ସମସ୍ତ ପାର୍ଥିବ ଓ ଅପର୍ଥିବ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରୁଥିବା ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ବଳ ଗୁଡ଼ିକ ଈଶ୍ୱର ଦତ୍ତ ଉପହାର । ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଯାହା ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ, ତା'କୁ ସମ୍ବଳ କୁହାଯାଏ । ସମ୍ବଳ ଦୁଇପ୍ରକାର । ଭୂମି, ଜଳ, ମୃତ୍ତିକା ଓ ଖଣିଜକୁ ଭୌତିକ ସମ୍ବଳ କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଉଦ୍ଭିଦ, ବନ୍ୟପ୍ରାଣୀ ଓ ମତ୍ସ୍ୟ ଆଦି ଜୈବିକ ସମ୍ବଳର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ବାସ୍ତବରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥର ମନୁଷ୍ୟ ପାଇଁ କିଛି ନା କିଛି ଉପଯୋଗୀତା ରହିଛି । ମାତ୍ର ଏହାର ଉପଯୋଗ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାର ଉପଲବ୍ଧତା ସହ ସଂପର୍କୀତ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, କୋଇଲା ଓ ପେଟ୍ରୋଲ ଶହ ଶହ ବର୍ଷଧରି ଭୂଗର୍ଭରେ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏମାନଙ୍କର ଉପଯୋଗ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାର ବିକାଶ ଏବେ ହୋଇଛି । ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ ହୁଅନ୍ତି, ତା'କୁ ସମ୍ବଳ କୁହାଯାଏ । ତେଣୁ ମାନବୀୟ କ୍ଷମତା ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ହିଁ ସମ୍ବଳର ଉପଯୋଗୀତା ସୃଷ୍ଟିକରେ ।

ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆମେ ସମ୍ବଳର ମହତ୍ତ୍ୱ, ପ୍ରକାର ଭେଦ, ଉପଯୋଗର ପ୍ରସାର, ଏହାର ବିତରଣ ଓ ସଂରକ୍ଷଣର ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଢ଼ିବା ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଏହି ଅଧ୍ୟାୟ ପଠନ ପରେ ତୁମେମାନେ :

- ସମ୍ବଳର ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣ କରିପାରିବ;
- ସମ୍ବଳର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବୁଝାଇ ପାରିବ;
- ଉଦାହରଣ ସହ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସମ୍ବଳ ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବେ;
- ଭାରତରେ ଜୈବିକ ଓ ଅଜୈବିକ ସମ୍ବଳର ବିତରଣ ଚିହ୍ନାଇପାରିବ;
- ସମ୍ବଳର ଅସମାନ ଉପଯୋଗ ଓ ଏହାର ବିତରଣର କାରଣ ବୁଝାଇପାରିବ;
- ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ ଉପାୟ ବତାଇ ପାରିବ;
- ଆମର ନୀତି ଓ ଯୋଜନା ଅନୁଯାୟୀ ସମ୍ବଳ ପରିଚାଳନାର ଉପାୟର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରିପାରିବ ।

19.1

ସମ୍ବଳର ଅର୍ଥ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ

ପ୍ରଥମେ କୁହାଯାଇଛି ଯେ ମଣିଷର ଉପଯୋଗରେ ଆସୁଥିବା ପଦାର୍ଥ ହିଁ ସମ୍ବଳ । ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାକୃତିକ ବା ସାଂସ୍କୃତିକ ହୋଇପାରେ । ପ୍ରକୃତିକୁ ଉପଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାର ବିକାଶ କରିଛି ।

ଟିପ୍ପଣୀ

ପ୍ରାକୃତିକ ପଦ୍ଧତିରେ କୌଣସି ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାର ଲୋକପ୍ରିୟ ପ୍ରୟୋଗ ଏହାକୁ ଏକ ସଭ୍ୟତାରେ ପରିଣତ କରେ, ଯେପରି ଜୀବନଶୈଳୀ ବା ଜୀବନ ନିର୍ବାହ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଏହା ସାଂସ୍କୃତିକ ସମ୍ବଳରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।

1. ସମ୍ବଳ ଦେଶର ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମେରୁଦଣ୍ଡ ସଦୃଶ । ଭୂମି, ଜଳ, ଜଙ୍ଗଲ, ବାୟୁ ଓ ଖଣିଜ ସମ୍ପଦ ବିନା କୃଷି ଓ ବିନିର୍ମାଣ ଉଦ୍ୟୋଗର ଉନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ ।
2. ଏମାନେ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ ଯଥା ବାୟୁ, ଜଳ, ଜଙ୍ଗଲ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଜୈବ ସମ୍ପଦ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଯାହା ମାନବୀୟ ଜୀବନ ଓ ବିକାଶ ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।
3. ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ବଳକୁ ବିନିଯୋଗ କରି ମନୁଷ୍ୟ ନିଜ ପାଇଁ ଘର, ଭବନ, ପରିବହନ ଓ ଯୋଗାଯୋଗ ମାଧ୍ୟମ ଏବଂ ବିନିର୍ମାଣ ଉଦ୍ୟୋଗ ସୃଷ୍ଟିକରିଛି । ଏହି ସାଂସ୍କୃତିକ ସମ୍ବଳ ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ବଳ ସହ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୋଗୀ ଏବଂ ମାନବର ବିକାଶ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ।

19.2

ସମ୍ବଳର ପ୍ରକାର ଭେଦ

(i) ପୁନଃ ନବୀକରଣ (ii) ଉତ୍ପତ୍ତି (iii) ଉପଯୋଗ ଭିତ୍ତିରେ ସମ୍ବଳର ବିଭାଗୀକରଣ କରାଯାଏ । ବର୍ଗୀକରଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରଥମତଃ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରେ କେଉଁ ସମ୍ବଳ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେବ ।

ଚିତ୍ର ୧୯.୧

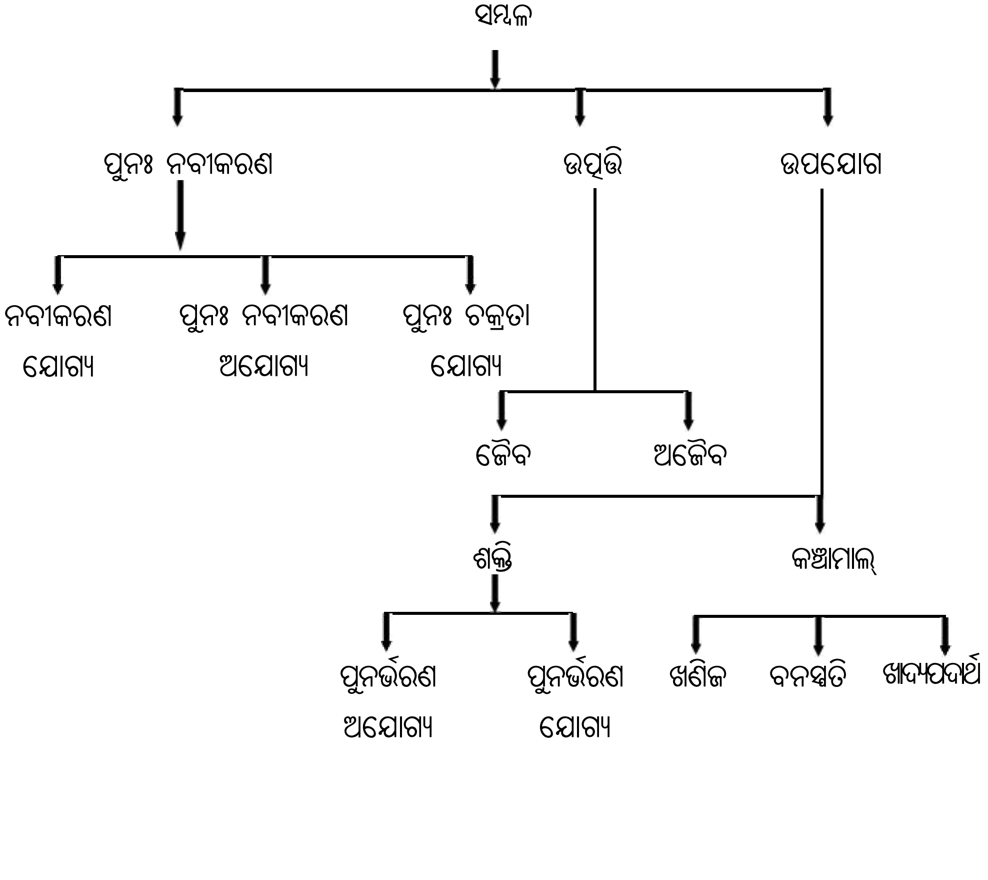

ଟିପ୍ପଣୀ

(i) ଜୈବ ସମ୍ବଳ : ପରିବେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସମସ୍ତ ଜୀବନ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଜୈବ ସମ୍ବଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଜଙ୍ଗଲ ଓ ଜଙ୍ଗଲ ଜାତ ପଦାର୍ଥ ଶସ୍ୟ, ପଶୁପକ୍ଷୀ, ମତ୍ସ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜଳଚର ପ୍ରାଣୀ ଆଦି ଜୈବ ସମ୍ବଳର ଉଦାହରଣ । ଏହି ସମ୍ବଳ ନବୀକରଣ ଯୋଗ୍ୟ କାରଣ ଏମାନେ ନିଜକୁ ନିଜେ ପୁନର୍ଜୀବିତ ଓ ପୁନରୁତ୍ପାଦିତ କରିପାରନ୍ତି । କୋଇଲା ଓ ଖଣିଜତୈଳ ଜୈବ ସମ୍ବଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନବୀକରଣ ଅଯୋଗ୍ୟ ।

(ii) ଅଜୈବ ସମ୍ବଳ : ପରିବେଶ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସମସ୍ତ ନିର୍ଜୀବ ପଦାର୍ଥ ଅଜୈବ ସମ୍ବଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଭୂମି, ଜଳ, ବାୟୁ, ଲୁହା, ତମ୍ବା, ସୁନା, ରୂପା ପରି ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ ଅଜୈବ ସମ୍ବଳ । ଏମାନେ କ୍ଷୟଶୀଳ ଓ ନବୀକରଣ ଅଯୋଗ୍ୟ । କାରଣ ଏମାନେ ପୁନର୍ଜୀବିତ ବା ପୁନରୁତ୍ପାଦିତ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

- ମନୁଷ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରୁଥିବା ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ବଳ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତିର ଅମୂଲ୍ୟ ଉପହାର । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଭୂମି, ଜଳ ଓ ମୃତ୍ତିକା ଇତ୍ୟାଦି ।
- ମନୁଷ୍ୟ ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଯେକୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସମ୍ବଳ ଅଟେ ।
- ସମ୍ବଳ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟିକରେ ଯେପରି ବାୟୁ, ଜଳ, ଜଙ୍ଗଲ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଜୈବରୂପ ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନଯାପନ ଓ ବିକାଶ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଉତ୍ପତ୍ତି, ନବୀକରଣ ଓ ଉପଯୋଗ ଭିତ୍ତିରେ ସମ୍ବଳର ବର୍ଗୀକରଣ କରାଯାଏ ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ୧୯.୧

1. ସମ୍ବଳର ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣ କର ।

____

2. ଉତ୍ପତ୍ତି ଭିତ୍ତିରେ ସମ୍ବଳର ବିଭାଗୀକରଣ କର ।

____

3. ଜୈବ ସମ୍ବଳର ୨ଟି ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

(i) ______________ (ii) ______________

4. ଅଜୈବ ସମ୍ବଳର ୨ଟି ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

(i) ______________ (ii) ______________

5. ନବୀକରଣ ଅଯୋଗ୍ୟ ୨ଟି ଜୈବ ସମ୍ବଳର ନାମ ଲେଖ ।

(i) ______________ (ii) ______________

19.3 ଜୈବ ସମ୍ବଳର ଆବଣ୍ଟନ ବା ବିତରଣ

ଜଙ୍ଗଲ : ଭୂଗୋଳରେ ଆମେ ଯେତେବେଳେ 'ବିତରଣ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ କରେ, ସେତେବେଳେ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଭୌଗୋଳିକ ଘଟଣାର ଭୌଗୋଳିକ ବା ସ୍ଥାନିକ ବିତରଣ ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଜଣେ ସମାଜତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ଙ୍କ ପାଇଁ ବିତରଣର ଅର୍ଥ ମୁଖ୍ୟତଃ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିତରଣ ହୋଇଥାଏ ।

ଟିପ୍ପଣୀ

ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣାର ଭୌଗୋଳିକ ଅଧ୍ୟୟନ ସମୟରେ ଜଣେ ଭୂଗୋଳବିତ୍‌ଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ପ୍ରଥମ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଏହି ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ଯଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଜଙ୍ଗଲର କ୍ଷେତ୍ରୀୟ ବିଭିନ୍ନତାକୁ ବୁଝିବା ଓ ଏହାର କାରଣ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର 75.5 ମିଲିୟନ୍ ହେକ୍ଟର ଜମି ଜଙ୍ଗଲ ଆଚ୍ଛାଦିତ, ଯାହା ଭାରତର ମୋଟ୍ କ୍ଷେତ୍ରଫଳର 23% ଅଟେ । ଜଙ୍ଗଲ ବିତରଣରେ ପ୍ରାୟତଃ ୫3% ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ; ଆଣ୍ଡାମାନ ଓ ନିକୋବର ଦୀପପୁଞ୍ଜରେ ୫7% ଜଙ୍ଗଲ ଥିବା ସମୟରେ ହରିୟାନାରେ 4%ଜଙ୍ଗଲ ଅଛି । 'ଜାତୀୟ ଅରଣ୍ୟ ନୀତି' ଅନୁଯାୟୀ ପାରିସ୍ଥିତିକ ଭାରସମ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଦେଶରେ 33% ଜଙ୍ଗଲ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମଦେଶରେ ଜଙ୍ଗଲ ପରିମାଣ 'ଜାତୀୟ ଜଙ୍ଗଲନୀତି' ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମାନଦଣ୍ଡଠାରୁ କମ୍ । ଭାରତରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଅରଣ୍ୟ, କ୍ରାନ୍ତୀୟ ମୌସୁମୀ ଅରଣ୍ୟ, କଣ୍ଟା ଓ ଗୁଳ୍ମ ଜାତୀୟ ଅରଣ୍ୟ, ଜୁଆରିଆ ଅରଣ୍ୟ ଓ ପାର୍ବତ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ ।

ବନ୍ୟପ୍ରାଣୀ :

ଭାରତରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟପ୍ରାଣୀ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା 1.05 ମିଲିୟନ ପ୍ରଜାତି ବନ୍ୟପ୍ରାଣୀ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ 75000 (7.46%) ଭାରତରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।

ଭାରତରେ 1200 ରୁ ଅଧିକ ପ୍ରଜାତିର ପକ୍ଷୀ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆସାମ, କେରଳ ଓ କର୍ଣ୍ଣାଟକ ଜଙ୍ଗଲରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ବିଶାଳକାୟ ହାତୀ ଅଛନ୍ତି । ଶୁଷ୍କ ଅଂଚଳରେ ଓଟ ଓ ଗୁଜୁରାଟର କଚ୍ଛ ଉପସାଗର ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଙ୍ଗଲି ଗଧ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଗୁଜୁରାଟର ଗୀର୍ ଜଙ୍ଗଲରେ ସିଂହ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏକଶିଙ୍ଗା ଗଣ୍ଡା ଆସାମ ଓ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଅଂଚଳରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଚୌସିଙ୍ଗା, କୃଷ୍ଣସାର ମୃଗ ପରି ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାଣୀମାନେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ବହୁ ପ୍ରଜାତିର ହରିଣ ଓ ମାଙ୍କଡ଼ ମଧ୍ୟ ଭାରତରେ ଅଛନ୍ତି ।

ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହରିଣ ମଧ୍ୟରେ କାଶ୍ମୀର ମୃଗ, ଚିତଳ, କସ୍ତୁରୀମୃଗ, ସ୍ୱାମ୍ପ ମୃଗ ଓ ପିସୁରୀ ଆଦି ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଚିତାବାଘ, ମେଘୁଆ ଚିତା, ହିମ ଚିତା ଆଦି ବିରାଡ଼ି ପରିବାର ଅନ୍ତର୍ଗତ, ହିମାଳୟ ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ ଜଙ୍ଗଲି ମେଣ୍ଢା, ପାର୍ବତୀୟ ଛାଗଳ, ଆଇବେକ୍‌ସ, ଚୁଚୁନ୍ଦ୍ରା ପରି ଆକର୍ଷଣୀୟ ଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଆମଦେଶରେ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କରେ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଭାବେ ସମୃଦ୍ଧ ଓ ରଙ୍ଗୀନ, 'ମୟୂର' ଆମ ଦେଶର ଜାତୀୟ ପକ୍ଷୀ, ଜଙ୍ଗଲ ଓ ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଅଂଚଳରେ କୁକ୍‌କୁଟ, ପାତିହଂସ, ରାଜହଂସ, ଶୁଆ, ଶାରୀ, ପାରା, ସାରସ, କୋଚିଲା ଖାଇ ଓ ସନ୍‌ବାର୍ଡ଼ ପରି ପକ୍ଷୀ ବହୁଳ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏଠାରେ କୋଇଲି ଓ ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍ ପରି ଗୀତ ଗାଇବା ପକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟ ଭାରତରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।

ପଶୁସମ୍ପଦ :

ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ 57% ମଇଁଷି ଓ 15% ଗାଇଗୋରୁ କେବଳ ଭାରତରେ ହିଁ ଅଛନ୍ତି । ସମଗ୍ର ଭାରତର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତୃତୀୟାଂଶ ଗାଇଗୋରୁ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ, ଛତିଶଗଡ଼, ବିହାର, ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ, ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ଓଡ଼ିଶା, କର୍ଣ୍ଣାଟକ ଓ ରାଜସ୍ଥାନରେ ହିଁ ଅଛନ୍ତି । ଭାରତରେ ଥିବା ମେଣ୍ଢାସଂଖ୍ୟାର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ କେବଳ ରାଜସ୍ଥାନରେ ହିଁ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ଛେଳି ବିହାର, ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ, ରାଜସ୍ଥାନ, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।

କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ ପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଳଦ, ଅଣ୍ଡିରା ମଇଁଷି, ଗାଇ ଆଦି କୃଷକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମିତ୍ର ଅଟନ୍ତି । ହଳ କରିବା, ବିହନ ବୁଣିବା, ଧାନପିଟିବା ଓ କୃଷି ଉତ୍ପାଦ ପରିବହନ ପରି କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟରେ

ଏମାନଙ୍କୁ ନିୟୋଜିତ କରାଯାଏ । ସବୁଜ ବିପ୍ଳବ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଥିବା ପଶ୍ଚିମ ଭାରତ, ଆନ୍ଧ୍ର ଉପକୂଳ ଓ ତାମିଲନାଡୁ ତଥା ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅଂଚଳରେ ଯାନ୍ତ୍ରିକ କୃଷି କରାଯାଉଥିବାରୁ ପଶୁ ନିୟୋଜନ କ୍ରମଶଃ ହ୍ରାସ ପାଇଛି । ଗାଇ ଓ ମଇଁଷି ମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଦୁଗ୍ଧ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଏ । ମେଣ୍ଢାଠାରୁ ପଶମ, ମାଂସ ଓ ଚମଡ଼ା ସଂଗୃହୀତ ହୁଏ । ଛେଳିମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଦୁଗ୍ଧ, ମାଂସ, ଲୋମ ଓ ଚମଡ଼ା ମିଳେ । ପର ଓ ଅଣ୍ଡା ପାଇଁ କୁକୁଡ଼ା, ପାତିହଂସ, ରାଜହଂସ ଓ ବତକ ଆଦି ପାଳନ କରାଯାଏ ।

ମତ୍ସ୍ୟ ସମ୍ପଦ :

ପ୍ରାୟ 20 ଲକ୍ଷ ବର୍ଗ କିଲୋମିଟର ବ୍ୟାପି ବିଶାଳ ମହାଦ୍ୱୀପୀୟ ଆକାର, ନଦୀ ଓ ହ୍ରଦରୁ ମିଳୁଥିବା ପ୍ରଚୁର ଖାଦ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ମାଛର ସୁଲଭତା, ସାମୁଦ୍ରିକ ସ୍ରୋତ ଓ କୁଶଳୀ ମାଛ ଧରାଳୀମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଆମଦେଶରେ ମତ୍ସ୍ୟ ସମ୍ପଦର ବିକାଶ ହେବାର ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ସୁଯୋଗ ରହିଛି । ସମୁଦ୍ର ଓ ମହାସାଗରରେ ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛଚାଷ ଓ ନଦୀ, ହ୍ରଦ ଓ ଜଳଭଣ୍ଡାର ଆଦିରେ ମଧୁର ମାଛ ଚାଷ କରାଯାଏ ।

ଭାରତରେ 1800 ରୁ ଅଧିକ ପ୍ରଜାତିର ମାଛ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ଚାରିପ୍ରକାର ମାଛଚାଷ ପ୍ରଚଳିତ । ଯଥା:- ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ ଚାଷ, ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳୀୟ ବା ମଧୁର ମାଛଚାଷ, ମୁହାଁଣ ମାଛଚାଷ ଓ ପେରାଲ୍ ମାଛ ଚାଷ । ଭାରତରେ ବାର୍ଷିକ ମତ୍ସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନର 63% କେବଳ ସମୁଦ୍ର ମାଛ, ସେର୍‌ଡାଇନ୍, ମିରିକାଳି, ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି, କ୍ଲୁପିୟଡ଼ସ୍ ଓ ଚାନ୍ଦି ସମୁଦ୍ର ମାଛର ଉଦାହରଣ ।

ଦେଶର ମୋଟ୍ ମତ୍ସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନର 37% ମଧୁର ମାଛ ଅଟେ । ରୋହି, ଭାକୁର, କାଟ୍‌ଲା, କଳାବାସିଲ୍ ଓ ମୃଗଁଳ ଆଦି ମଧୁର ମାଛ । ଦେଶର ମୋଟ୍ ସମୁଦ୍ର ମାଛ ଉତ୍ପାଦନର ୨7% ରୁ ଅଧିକ ଓ ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳୀୟ ମାଛ ଉତ୍ପାଦନର 77% ରୁ ଅଧିକ ଅଂଶ କେରଳ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ତାମିଲନାଡୁ, ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ, କର୍ଣ୍ଣାଟକ ଓ ଗୁଜୁରାଟ ଭଳି ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟରୁ ହିଁ ଧରାଯାଏ ।

- ଭାରତରେ ଜଙ୍ଗଲ ପରିମାଣ ମାତ୍ର 23% ଯାହା ଜାତୀୟ ଅରଣ୍ୟ ନୀତି ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମାନ ଠାରୁ କମ୍ ।
- ଜାତୀୟ ଅରଣ୍ୟ ନୀତି ଅନୁଯାୟୀ ପାରିସ୍ଥିତିକ ସନ୍ତୁଳନ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଦେଶର ମୋଟ୍ ଭୂ-ଭାଗର ୩୩% ଜଙ୍ଗଲ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
- ଭାରତରେ ପ୍ରାୟ 75,000 ପ୍ରଜାତିର ପଶୁ ଓ 1200 ରୁ ଅଧିକ ପ୍ରଜାତିର ପକ୍ଷୀ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।
- ପୃଥିବୀର ମୋଟ୍ ମଇଁଷି ସଂଖ୍ୟାର 57% ଓ ଗାଇଗୋରୁ ସଂଖ୍ୟାର 15% କେବଳ ଭାରତରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।
- ଭାରତରେ 4 ପ୍ରକାର ମାଛ ଚାଷ କରାଯାଏ । ଯଥା :-ସାମୁଦ୍ରିକ, ମଧୁର ଜଳ, ମୁହାଁଣ ଓ ପେରାଲ୍ ମାଛ ଚାଷ ।

ଟିପ୍ପଣୀ

ପାଠ୍ୟଗତ ପ୍ରଶାବଳୀ ୧୯.୨

୧. ଭାରତରେ କେତେ ଭାଗ ଜଙ୍ଗଲ ଅଛି ?

___

୨. ସମାନୁପାତିକ ଭାବେ ସର୍ବାଧିକ ଓ ସର୍ବନିମ୍ନ ଜଙ୍ଗଲ ଥିବା ଭାରତର କେନ୍ଦ୍ରଶାସିତ ଅଂଚଳ ଓ ରାଜ୍ୟରା ନାମ ଲେଖ ।

___

୩. ଭାରତରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଛଅ ପ୍ରକାର ଅରଣ୍ୟର ନାମ ଲେଖ ।

___

୪. ଭାରତରେ କେତେ ପ୍ରଜାତିର ପଶୁ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ?

___

୫. ପୃଥିବୀ ମୋଟ୍ ମଇଁଷି ଓ ଗୋ-ମହିଷାଦି ପଶୁ ସମ୍ପଦରେ ଭାରତର ଅଂଶ କେତେ ?

___

୬. ଭାରତରେ ହେଉଥିବା ୪ପ୍ରକାର ମାଛଧରାର ନାମ ଲେଖ ।

___

19.5 ଅଜୈବ ସମ୍ବଳର ବଣ୍ଟନ :

ଭୂ-ସମ୍ବଳ : ଭାରତର ମୋଟ୍ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ 32, 87, 263ବର୍ଗ କି.ମି । କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଓ ଆୟତନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଋଷ୍, କାନାଡ଼ା, ଚୀନ୍, ଆମେରିକା, ବ୍ରାଜିଲ୍ ଓ ଇଜିପଟ୍ ପରେ ଭାରତର ସ୍ଥାନ ସପ୍ତମ । ଭାରତର ଏପରି ବିଶାଳ ଆକାର ହିଁ ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ବଳ । ଏହାର ମୋଟ୍ ଭୂ-ଭାଗର 30% ପର୍ବତ ଆଚ୍ଛାଦିତ ଯାହା ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚିରସ୍ରୋତା ନଦୀ, ଅରଣ୍ୟ ଓ ବନ୍ୟପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଉତ୍ସ । 43% ଭୂ-ଭାଗ ସମତଳ ଅଂଚଳ, କୃଷିଭୂମି, ଅବଶିଷ୍ଟ 27% ମାଳଭୂମି ଯାହା ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଜଳ ସମ୍ବଳ : ବିଶାଳ ଜଳ ସମ୍ବଳ ହେତୁ ଭାରତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାଗ୍ୟଶାଳୀ । ସମ୍ବଳରେ ବିବିଧତା, ହିମବାହ, ନଦୀ, ଭୂ-ଗର୍ଭଜଳ, ବର୍ଷା ଓ ମହାସାଗର ରୂପ ଭୂ-ଆକାରର ବିବିଧତାର ପରିଣାମ ଅଟେ । ଭାରତରେ ବାର୍ଷିକ ହାରାହାରି ବୃଷ୍ଟିପାତର ପରିମାଣ 117 ସେ.ମି । ନଦୀମାନେ ଭୂ-ପୃଷ୍ଠ ଜଳର ମୁଖ୍ୟ ଉତ୍ସ । ମୋଟ୍ ଭୂ-ପୃଷ୍ଠ ଜଳର 60% ସିନ୍ଧୁ, ଗଙ୍ଗା ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ । ଭାରତର ପୁନର୍ଭରଣ ଯୋଗ୍ୟ ଭୂ-ଗର୍ଭ ଜଳ କ୍ଷମତା 434 ବିଲିୟନ୍ ଘନମିଟର । ଆଜିକାଲି 70%ରୁ ଅଧିକ ଲୋକ ଭୂ-ଗର୍ଭଜଳକୁ ଘରୋଇ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି । ଜଳସେଚନର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଭୂ-ଗର୍ଭ ଜଳ ଉତ୍ସରୁ ହିଁ କରାଯାଏ ।

ଖଣିଜ ସମ୍ବଳ : ଭାରତ ଖଣିଜ ସଂପଦ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଏକ ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତ ଦେଶ/ ଔଦ୍ୟୋଗିକ ଶକ୍ତି ହେବାର ସମସ୍ତ କ୍ଷମତା ତା'ର ଅଛି । ଏଠାରେ ଲୁହାପଥର, କୋଇଲା, ଖଣିଜ ତୈଳ, ପ୍ରଚୁର ବକ୍‌ସାଇଟ୍ ଏବଂ ଅଭ୍ର ଖଣି ରହିଛି । ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ, ଓଡ଼ିଶା ଓ ଛତିଶଗଡ଼ରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣର ଖଣିଜ ସଂପଦ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇରହିଛି । ଦେଶର ମୋଟ୍ କୋଇଲା ପରିମାଣର ତିନି-ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଏହି ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି । ଭାରତରେ ଲୁହାପଥର, ମାଙ୍ଗାନିଜ, ଅଭ୍ର, ବକ୍‌ସାଇଟ୍ ଓ ତେଜଷ୍କ୍ରୀୟ ଖଣିଜ ମଧ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ ।

- ଆୟତନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତର ସ୍ଥାନ ପୃଥିବୀରେ ସପ୍ତମ ।
- ଭାରତର ବାର୍ଷିକ ହାରାହାରି ବୃଷ୍ଟିପାତର ପରିମାଣ 117 ସେ.ମି. ।
- ଦେଶରେ ଉପଲବ୍ଧ ଭୂ-ପୃଷ୍ଠ ଜଳର 60% ସିନ୍ଧୁ, ଗଙ୍ଗା ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦୀରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।
- ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ, ଛତିଶଗଡ଼ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଲୁହାପଥର, ବକ୍‌ସାଇଟ୍ ଓ ଅଭ୍ର ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି ।

ଟିପ୍ପଣୀ

ପାଠ୍ୟଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୧୯.୩

1. ଆୟତନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତ ପୃଥିବୀରେ କେଉଁ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି ?

   ____

2. ଭାରତର ବାର୍ଷିକ ହାରାହାରି ବୃଷ୍ଟିପାତ ପରିମାଣ କେତେ ?

   ____

3. ଭାରତରେ ଭୂ-ପୃଷ୍ଠ ଜଳର ୬୦% ଜଳ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ତିନୋଟି ନଦୀର ନାମ ଲେଖ ।

   ____

4. ସର୍ବାଧିକ ଖଣିଜ ସଂପଦ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବା ତିନୋଟି ରାଜ୍ୟର ନାମ ଲେଖ ।

   ____

19.5 ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗ

ନିଜର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ମଣିଷ ବହୁପୁରାତନ କାଳରୁ ସମ୍ବଳକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଆସୁଛି । ଏହାକୁ 'ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗ' କୁହାଯାଏ । ମଣିଷ ନିଜର ବୁଦ୍ଧି ଓ କାରିଗରୀ ଜ୍ଞାନକୌଶଳ ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍କ୍ରିୟ ଉପାଦାନକୁ ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ କରିଛି । ତେଣୁ ମଣିଷ ହିଁ ସମ୍ବଳର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା । ନିଷ୍କ୍ରିୟ ଉପାଦାନକୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ସମ୍ବଳରେ ପରିଣତ କରିବା ପାଇଁ ମଣିଷ ସଂସ୍କୃତିର ସହାୟତା ନେଇଥାଏ । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉପକରଣ, ମେସିନ୍, ପରିବହନ ଓ ଯୋଗାଯୋଗ ମାଧ୍ୟମ, ଉତ୍ତମ ପରିଚାଳନା, ସାମୂହିକ ସହଯୋଗ, ମନୋରଞ୍ଜନ, ବୌଦ୍ଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ, ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ, ଉନ୍ନତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସେବା ଓ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଂସ୍କୃତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାର ଉପଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର କ୍ଷମତା ଓ ଯୋଗ୍ୟତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ଯାହା ଫଳରେ ଉତ୍ପାଦନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମ୍ବଳର ସୁବ୍ୟବହାର ହୋଇପାରୁଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଆମେରିକା ଓ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପୀୟ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଉନ୍ନତ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସମ୍ବଳର ସୁବିନିଯୋଗ ଯୋଗୁଁ ବିକଶିତ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଆଫ୍ରିକା, ଏସିଆ ଓ ଲାଟିନ୍ ଆମେରିକାର କେତେକ ଦେଶରେ ପ୍ରଚୁର ସମ୍ବଳ ଥାଇ ମଧ୍ୟ, ଏମାନେ ବିକଶିତ ନୁହଁନ୍ତି । କାରଣ ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ପଛୁଆ ।

ଟିପ୍ପଣୀ

19.6 ଭାରତରେ ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗର ସୀମା

ଆମ ଦେଶର ସାମାଜିକ-ଅର୍ଥନୈତିକ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ବଳ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ପୃଥିବୀରେ କୃଷି ପ୍ରଧାନ ଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତ 2ୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । କାରଣ ଭାରତରେ ବିଭିନ୍ନ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ବିବିଧ ଜଳବାୟୁ ଅବସ୍ଥା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଭାରତର ବିଶାଳ ଖଣିଜ ସମ୍ପଦ ଯୋଗୁଁ ଏହାର ଔଦ୍ୟୋଗିକ ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି । ସମ୍ବଳର ଅଧାରଣୀୟ ଉପଯୋଗ ହେତୁ ପରିବେଶୀୟ ଓ ପାରିସ୍ଥିତିକ ଭାରସମ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେବାର ଲାଗିଛି । ସମ୍ବଳର ଉପଯୋଗ ସାମାଜିକ ଲାଭ ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା ବଦଳରେ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଲାଭ ବର୍ଦ୍ଧିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯାଇଛି । ମୃତ୍ତିକା କ୍ଷୟ, ଜଙ୍ଗଲ କ୍ଷୟ, ମାତ୍ରାଧିକ ଚାରଣ ତଥା ଜଙ୍ଗଲର ଅଯତ୍ନ ପରିଚାଳନା ଯୋଗୁଁ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ବଳ 'ଭୂମି' ନଷ୍ଟ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଭାରତର ଝୁମ ଚାଷପରି ଅବୈଜ୍ଞାନିକ କୃଷି ପଦ୍ଧତି ମାତ୍ରାଧିକ ରାସାୟନିକ ସାର ଓ କୀଟନାଶକ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ ସହିତ ମାତ୍ରାଧିକ ଜଳସେଚନର ପରିମାଣ ସ୍ୱରୂପ ମୃତ୍ତିକାର ଉର୍ବରତା ହ୍ରାସ ପାଇବା ସହ ଜଳଧାରଣ କ୍ଷମତା ଓ ଲବଣତା ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ଦ୍ରୁତ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିର ଚାପଯୋଗୁଁ ଉପଲବ୍ଧ ଜଳ ସମ୍ବଳର ଶୋଷଣ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ତେଣୁ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ହ୍ରାସ ପାଇବାରେ ଲାଗିଛି । ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାର ଅଭାବ ହେତୁ ବାର୍ଷିକ ପ୍ରବାହିତ ନଦୀଜଳର ମାତ୍ର 37% ଏବଂ ସମପରିମାଣର ଭୂ-ଗର୍ଭଜଳ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ ହୋଇପାରୁଛି ।

ସ୍ୱାଧିନତା ପ୍ରାପ୍ତିପରେ ସାମୁଦ୍ରିକ ମାଛ ଚାଷ ଫଳରେ ପାରମ୍ପରିକ ମାଛ ବ୍ୟବସାୟ ମତ୍ସ୍ୟ ଉଦ୍ୟୋଗରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ପ୍ରାୟତଃ 55 ପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ ଉତ୍ପାଦ ଦକ୍ଷିଣ ଏସିଆ, ୟୁରୋପୀୟ ଦେଶ ସମୂହ ଓ ଆମେରିକାକୁ ରପ୍ତାନୀ କରୁଛି ।

- ବହୁ ପୁରାତନ କାଳରୁ ମଣିଷ ନିଜର ଭୌତିକ ଓ ଆତ୍ମିକ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ ପାଇଁ ସମ୍ବଳକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଆସୁଛି । ଏହାକୁ ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗ କୁହାଯାଏ ।
- ମୃତ୍ତିକା କ୍ଷୟ, ଜଙ୍ଗଲ ହ୍ରାସ ଓ ମାତ୍ରାଧିକ ଚାରଣ ଯୋଗୁଁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ସମ୍ବଳ ଅବକ୍ଷୟ ଆଶଙ୍କାରେ ଘେରି ରହିଛି ।

ପାଠ୍ୟଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୧୯.୪

1. 'ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗ' କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ?

____

2. ଭୂ-ଅବକ୍ଷୟର ୪ଟି କାରଣ ଲେଖ ।

____

3. ଭାରତୀୟ ନଦୀର ବାର୍ଷିକ ହାରାହାରି ପ୍ରବାହିତ ଜଳର କେତେ ଭାଗ ବ୍ୟବହାର ଉପଯୋଗୀ ହୋଇପାରୁଛି ?

____

4. ଭାରତରେ ଭୂ-ଗର୍ଭ ଜଳର କେତେ ଶତକଡ଼ା ବ୍ୟବହାର ହୋଇପାରୁଛି ?

____

19.7 ସମ୍ପଳ ସଂରକ୍ଷଣ

ସମ୍ପଳର ଅପବ୍ୟୟ, ଦୁରୁପଯୋଗ ଓ ମାତ୍ରାଧିକ ଉପଯୋଗକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ବିବେକପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଯୋଜନାବଦ୍ଧ ଉପଯୋଗ ସହ ଏହାର ପୁନଃ ଉପଯୋଗକୁ ସମ୍ପଳ ସଂରକ୍ଷଣ କୁହାଯାଏ ।

ସମ୍ପଳ କ୍ଷୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଚିନ୍ତାଜନକ ବିଷୟ । ଉତ୍ପାଦନର ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଆମେ ଆଗାମୀ ପୀଢ଼ିର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବାରେ ଲାଗିଛୁ । ପ୍ରକୃତରେ ପୋଷଣୀୟ ବିକାଶର ଧାରଣା ଅନୁଯାୟୀ ସମ୍ପଳ ଉତ୍ତରାଧିକାର ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରାପ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିକ ଯାହାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ଗୋଟିଏ ପୀଢ଼ି ତା'ର ପର ପୀଢ଼ିକୁ ହସ୍ତାନ୍ତରିତ କରିଥାଏ । ନବୀକରଣ ଅଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ପଳଗୁଡ଼ିକ କିଛି ଦିନପରେ ସରିଯାଇପାରନ୍ତି । ତେଣୁ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଓ ସମ୍ପଳ ଉପଯୋଗ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସନ୍ତୁଳନ ଭାବ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ପ୍ରକାର ସନ୍ତୁଳନ ସ୍ଥାନ ଓ ସମୟ ଅନୁଯାୟୀ ଭିନ୍ନ । ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବେ ଆମକୁ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ବା ଦେଶର ଜନସଂଖ୍ୟା ଓ ସମ୍ପଳ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥିତିଶୀଳ ବଦଳରେ ଗତିଶୀଳ ସନ୍ତୁଳନକୁ ଦେଖିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏ ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଯଦି କୌଣସିଟି ଅସନ୍ତୁଳିତ ହୁଏ, ତେବେ ଆମର ଆର୍ଥିକ, ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିକାଶର ଧାରା ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । ତେଣୁ ଅସନ୍ତୁଳନ ଭାବ ସୃଷ୍ଟି ନହେବା ପାଇଁ ଯୋଜନାମୂଳକ ଭାବେ ସମ୍ପଳକୁ ଉପଯୋଗ କରିବା ଉଚିତ ।

19.8 ସମ୍ପଳ ସଂରକ୍ଷଣର ଉପାୟ :

1. ସମ୍ପଳ ସଂରକ୍ଷଣ ବିଷୟରେ ଜନ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ଜରୁରୀ । ସମ୍ପଳର ବହୁଳ ବିନାଶର କୁପରିଣତି ବିଷୟରେ ସଚେତନତା ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।
2. ବନୀକରଣ : ଅପରିପକ୍ୱ ବୃକ୍ଷ କାଟିବାରୁ ନିବୃତ୍ତ କରିବା ଏବଂ ବୃକ୍ଷରୋପଣ ତଥା ବୃକ୍ଷର ଯତ୍ନ ବିଷୟରେ ଜନସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟିକରି ଅରଣ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣ କରାଯାଇପାରିବ ।
3. ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ସୋପାନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଚାଷ, ସମୋଚ୍ଚ ରେଖା ଅନୁରୂପ ଚାଷ, ଝୁମଚାଷ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ, ଅତ୍ୟଧିକ ଚାରଣ ତଥା ଅବନାଳିକା ବନ୍ଦକରି ମୃତ୍ତିକା ସଂରକ୍ଷଣ କରାଯାଇପାରିବ ।
4. ବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣ ଦ୍ୱାରା ବର୍ଷାଜଳ ସଂରକ୍ଷଣ, ସିଞ୍ଚା ଜଳସେଚନ ଉପାୟ ବ୍ୟବହାର, ଔଦ୍ୟୋଗିକ ଓ ଘରୋଇ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ନଳର ପୁନଃଚକ୍ରଣ ଅମୂଲ୍ୟ ଜଳ ସଂପଦ ସଂରକ୍ଷଣରେ ସହାୟକ ହେବ ।
5. ଖଣିଜ ସମ୍ପଦ ନବୀକରଣ ଅଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ପଳ ଅଟେ । ତେଣୁ କୁଶଳ ଉପଯୋଗ, ଖଣିଜ ଉତ୍ତୋଳନ ଓ ବିଶୁଦ୍ଧିକରଣର ଆଧୁନିକ ଉପାୟର ବିକାଶ ଖଣିଜର ପୁନଃଚକ୍ରଣ ଓ ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ ବଦଳରେ କୃତ୍ରିମ ପଦାର୍ଥ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପଳ ସଂରକ୍ଷଣ କରାଯାଇପାରିବ ।

6. ଶକ୍ତିର ପାରମ୍ପାରିକ ଉତ୍ସକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସୌରଶକ୍ତି, ପବନ ଶକ୍ତି, ଜୁଆର ଶକ୍ତି ଭଳି ଅଣପାରମ୍ପାରିକ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ତଥା ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ୍ ।

- ସମ୍ବଳର ଅପବ୍ୟୟ, ଦୂରୁପଯୋଗ ତଥା ମାତ୍ରାଧିକ ବ୍ୟବହା ନକରି ବିବେକପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥା ଯୋଜନା ଭିତ୍ତିକ ପୁନଃ ଉପଯୋଗକୁ ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ କହନ୍ତି ।
- ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ ବିଷୟରେ ଜନ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।
- ନବୀକରଣ ଅଯୋଗ୍ୟ ସଂପଦର ସଂରକ୍ଷଣ ତଥା ସର୍ବାଧିକ ଉଚିତ୍ ଉପଯୋଗ କରିବା ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ ।

ପାଠ୍ୟଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ୧୯.୫

୧. ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ?

୨. ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁଠାରୁ ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ କ'ଣ ?

୩. ଜଳ ସଂରକ୍ଷଣ ସିଞ୍ଚନର କେଉଁ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଉଚିତ୍ ?

୪. ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳରେ କେଉଁ ପ୍ରକାର କୃଷି କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ ?

୫. ଅରଣ୍ୟ ସଂରକ୍ଷଣର ଦୁଇଟି ଉପାୟର ନାମ ଲେଖ ।

୬. ନବୀକରଣ ଯୋଗ୍ୟ ଶକ୍ତିର ଉତ୍ସଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଲେଖ ।

19.9 ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣର ନୀତି :

'ପରିବେଶ ସୁରକ୍ଷା' ସଚେତନତାର ବିକାଶ ଦେଶପାଇଁ ସମ୍ବଳର କୁଶଳ ଉପଯୋଗ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ । ନୂତନ ସମ୍ବଳର ଅନ୍ୱେଷଣ, କମ୍ ପରିମାଣର ବର୍ଜ୍ୟବସ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟିକରିବାର ଉପାୟ ଓ ନବୀକରଣ ଅଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ବଳର ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଆମକୁ ଗବେଷଣା ଓ ବିକାଶ ପ୍ରତି ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଜୈବ ଓ ଅଜୈବ ସମ୍ବଳର ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଭାରତ ସରକାର ନିମ୍ନଲିଖିତ ନୀତି ଓ ଯୋଜନା ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି ।

1. 1980 ମସିହାରେ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପରିବେଶ ଉପରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ପରିବେଶ ମନ୍ତ୍ରାଳୟ ଗଠନ କରିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପରିବେଶ ସ୍ୱାଧିନ ମନ୍ତ୍ରାଳୟ ଗଠନ କରିଛନ୍ତି ।

2. ଦେଶର ତତ୍‌କାଳୀନ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଜଙ୍ଗଲ ସୁରକ୍ଷା, ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ବିକାଶ ପାଇଁ ଜାତୀୟ ଅରଣ୍ୟ ନୀତି1950 କୁ 1988 ମସିହାରେ ସଂଶୋଧନ କରାଯାଇଛି । ଏହି ନୂତନ ନୀତି ଅନୁସାରେ ସବୁଜ କ୍ଷେତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ଅର୍ଥାତ୍ ଜଙ୍ଗଲ ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି ଓ ଜାଳେଣି କାଠର ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଯୋଗାଣ ନିମନ୍ତେ ସାମାଜିକ ବନୀକରଣ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି ।
3. ଭୂ-ସମ୍ପଦର ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ଏହାର ସୁବିନିଯୋଗ ପାଇଁ ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ 1983 ମସିହାରେ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଭୂମି ଉପଯୋଗ ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ବୋର୍ଡ଼ ଗଠନ କରାଯାଇଥିଲା । 1985 ମସିହାରେ ଏହି ବୋର୍ଡ଼ର ପୁନର୍ଗଠନ କରାଯାଇଛି ।
4. ଜଳସେଚନ, ଜଳ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଉତ୍ପାଦନ, ନୌଚାଳନା, ଔଦ୍ୟୋଗିକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପଯୋଗ ବ୍ୟତୀତ ପାନୀୟ ଜଳ ଉପରେ ପ୍ରାଥମିକତା ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ 1987 ମସିହାରେ ଜାତୀୟ ଜଳନୀତି ଗୃହୀତ ହୋଇଛି ।
5. 1990 ମସିହାରେ ପ୍ରଣୀତ ଜାତୀୟ ଖଣିଜ ନୀତି ଅନୁଯାୟୀ ଘରୋଇ ଓ ବୈଦେଶିକ ଉଦ୍ୟୋଗମାନେ ଖଣିଜ ଉତ୍ତୋଳନ ଓ ରପ୍ତାନୀରେ ପୁଞ୍ଜି ନିବେଶ କରିପାରିବେ । କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଖଣି ମନ୍ତ୍ରାଳୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରାଧିକରଣକୁ ଏହା ଖଣିଜ ଉତ୍ତୋଳନ ପାଇଁ ପୁଞ୍ଜିନିବେଶ ଏବଂ ଅନୁମତି ପାଇଁ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରେ ।
6. ନୂତନ କୃଷି ନୀତିରେ ପରିବେଶ ମିତ୍ରତା ଓ ପରିବେଶ ଉପଯୋଗୀ କୃଷି ପ୍ରଣାଳୀ : ବାଇଓ ଟେକ୍‌ନୋଲୋଜି ଆଦିକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରାଯାଇଛି ।

- ଜଙ୍ଗଲ ସୁରକ୍ଷା ଓ ବିକାଶ ପାଇଁ ଜାତୀୟ ଅରଣ୍ୟ ନୀତି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଛି ।
- ଜଳ ସମ୍ପଦର ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଜାତୀୟ ଜଳନୀତି ଗୃହୀତ ହୋଇଛି ।
- ନୂତନ କୃଷି ନୀତିରେ 'ବାଇଓଟେକ୍‌ନୋଲୋଜି' ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରାଯାଇଛି ।

ପାଠ୍ୟଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ୧୯.୬

1. କେଉଁ ମସିହାରେ 'ଜାତୀୟ ଅରଣ୍ୟ ନୀତି' ସଂଶୋଧିତ ହେଲା ?

____

2. କେଉଁ ମସିହାରେ 'ଜାତୀୟ ଜଳନୀତି' ଗୃହୀତ ହୋଇଛି ?

____

3. ନୂତନ କୃଷି ନୀତିର ପ୍ରମୁଖ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ'ଣ ଥିଲା ?

____

ତୁମେ କ'ଣ ଶିଖିଲ

ମନୁଷ୍ୟର ଭୌତିକ ତଥା ଆତ୍ମିକ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରୁଥିବା ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ପଦ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପହାର ଅଟେ । ପୃଥିବୀରେ ଉପଲବ୍ଧ ଯେକୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଯେତେବେଳେ ଉପଯୋଗ ହୁଏ, ତା'କୁ ସମ୍ପଦ କହନ୍ତି । ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟର କ୍ଷମତା ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ସମ୍ପଦ ମୂଲ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ କରେ । ଦେଶର ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥାର ମେରୁଦଣ୍ଡ । ମଣିଷର

ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ବାୟୁ, ଜଳ, ଜଙ୍ଗଲ ଓ ଜୀବଜଗତ ପରି ଉପାଦାନରେ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶକୁ ସୃଷ୍ଟିକରେ । ସମ୍ବଳ ହିଁ ଅର୍ଥନୈତିକ କ୍ଷମତା ଓ ପ୍ରଗତିର ଆଧାର ।

ଉତ୍ପତ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ସମ୍ବଳ ଦୁଇ ପ୍ରକାର- ଜୈବିକ ଓ ଅଜୈବିକ । ଜଙ୍ଗଲ, ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ, ଫସଲ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ମତ୍ସ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବ ଆଦି ଜୈବ ସମ୍ବଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଭୂମି, ଜଳ, ବାୟୁ, ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ ଆଦି ଅଜୈବ ସମ୍ବଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

ଭାରତର ମୋଟ୍ କ୍ଷେତ୍ରଫଳର ପ୍ରାୟ 23% ଭୂମି ଜଙ୍ଗଲ ଆଚ୍ଛାଦିତ । ଏଠାରେ ପ୍ରାୟ 75,000 ପ୍ରଜାତିର ପଶୁ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଜଳବାୟୁରେ ଭିନ୍ନତା ଓ ଦୀର୍ଘ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ ଋତୁ ଯୋଗୁଁ ଆମ ଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇପାରୁଛି । ପୃଥିବୀର 57% ମଇଁଷି ଓ 15% ଗାଈଗୋରୁ ଭାରତରେ ହିଁ ଅଛନ୍ତି । ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ ବିଶାଳ ଦନ୍ତୁରିତ ଉପକୂଳ ଯୋଗୁଁ ଭାରତରେ ମାଛ ଚାଷର ବିକାଶ ହୋଇପାରିଛି । ଭାରତର ବିଶାଳ ଆକାର ହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବଳ ଅଟେ । ବୃହଦ୍ ଜଳ ସମ୍ବଳ, ଭୂ-ଗର୍ଭ ଜଳ, ଭୂ-ପୃଷ୍ଠ ଜଳ ବର୍ଷା ଓ ମହାସାଗର ରୂପରେ ଉପଲବ୍ଧ । ଆମ ଦେଶ ଖଣିଜ ସମ୍ପଦ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମଧ୍ୟ ସଂପନ୍ନ ଅଟେ । ସମ୍ବଳର ଯୋଜନାବଦ୍ଧ ସୁବିନିଯୋଗକୁ ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ କୁହାଯାଏ । ସମ୍ବଳର ସୁରକ୍ଷା ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଜନ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜରୁରୀ । ବୃକ୍ଷରୋପଣ, ସୋପାନ ପ୍ରଣାଳୀ ଚାଷ, ଜଳସେଚନର ଆଧୁନିକ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ, ଖଣିଜର ସମ୍ପଦର ସୁବିନିଯୋଗ, ଶକ୍ତି ଅଣପାରମ୍ପାରିକ ଉତ୍ସ ଉପଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ କରାଯାଇପାରିବ ।

ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସରକାର କେତେକ ଉପାୟ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସମ୍ବଳ ସୁରକ୍ଷା ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କେତେକ ନୀତି ଓ ଯୋଜନା ଗୃହୀତ ତଥା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି । ଜାତୀୟ ଅରଣ୍ୟ ନୀତି, ଜାତୀୟ ଜଳ ନୀତି, ଜାତୀୟ ଖଣିଜ ନୀତି, କୃଷି ନୀତି, ଜାତୀୟ ଭୂ-ଉପଯୋଗ ଓ ସଂରକ୍ଷଣ ବୋର୍ଡ଼ ଗଠନ ଆଦି ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦାହରଣ ।

ପାଠ୍ୟାନ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

1. ସମ୍ବଳ କ'ଣ ଓ ସମ୍ବଳ ଆମ ପାଇଁ କିପରି ଉପଯୋଗୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।
2. ଜୈବିକ ଓ ଅଜୈବିକ ସମ୍ବଳ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ ।
3. ଭାରତରେ ଜୈବିକ ସମ୍ବଳର ବିତରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ସମ୍ୟକ୍ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କର ।
4. ଅଜୈବିକ ସମ୍ବଳର ବିତରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କର ।
5. ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ? ଏହା କିପରି ସଂସ୍କୃତି ସହ ଜଡ଼ିତ ବୁଝାଅ ।
6. ଭାରତରେ ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗର ବିସ୍ତାର ଉପରେ ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କର ।
7. 'ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ' କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ? ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ ବିଭିନ୍ନ ପଦ୍ଧତି ଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

ଟିପ୍ପଣୀ

୪. ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ବଳ ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଘୋଷିତ ପ୍ରମୁଖ ନୀତି ଓ ଯୋଜନା ଗୁଡ଼ିକ ଆଲୋଚନା କର ।

ପାଠ୍ୟଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀର ଉତ୍ତର

19.1

1. ମନୁଷ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରୁଥିବା ସମ୍ବଳଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତି ଦତ୍ତ ଉପହାର ।
2. (କ) ଜୈବ (ଖ) ଅଜୈବ
3. ଜଙ୍ଗଲ, ଶସ୍ୟ, ପକ୍ଷୀ, ପଶୁ ଓ ମତ୍ସ୍ୟ
4. ଭୂମି, ଜଳ ଓ ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ
5. କୋଇଲା ଓ ଖଣିଜ ତୈଳ

19.2

1. ପ୍ରାୟ 23%
2. ଆଣ୍ଡାମାନ ଓ ନିକୋବର ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଓ ହରିୟାନା
3. କାରଣ ବିସ୍ତୃତ ଜଳବାୟବିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ, ପ୍ରଚୁର ଖରା ଓ ଦୀର୍ଘ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନକାରୀ ଋତୁ ଧାନ, ଗହମ, ମାଣ୍ଡିଆ, ଯଅ ଇତ୍ୟାଦି
4. ପ୍ରାୟ 75,000 ପ୍ରଜାତି
5. ମଇଁଷି ସଂଖ୍ୟା – 57%

   ଗାଈ-ଗୋରୁ ସଂଖ୍ୟା – 15%
6. ମହାସାଗରୀୟ ମାଛ ଚାଷ, ମଧୁର ଜଳ ମାଛଚାଷ, ଉପକୂଳୀୟ ମାଛ ଚାଷ, ମୁକ୍ତ ଚାଷ

19.3

1. ସପ୍ତମ
2. 117 ସେ.ମି.
3. ସିନ୍ଧୁ, ଗଙ୍ଗା ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର
4. ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ, ଓଡ଼ିଶା ଓ ଛତିଶଗଡ଼

19.4

1. ମନୁଷ୍ୟ ତାର ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ ପାଇଁ ପରିବେଶକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଛି । ଏହାକୁ 'ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗ' କହନ୍ତି ।
2. ମୃତ୍ତିକା କ୍ଷୟ, ଜଙ୍ଗଲ କ୍ଷୟ, ଅତ୍ୟଧିକ ଚାରଣ, ଅରଣ୍ୟର ବେଖାତିର ପରିଚାଳନା
3. ପ୍ରାୟ 37%
4. ୩୭%

19.5

1. ପ୍ରାକୃତିକ ସମ୍ବଳର ସୁଚିନ୍ତିତ ତଥା ସୁବିନିଯୋଗ
2. ସମ୍ବଳ ହ୍ରାସ
3. ସିଞ୍ଚା ଓ ବୁନ୍ଦା ସେଚନ
4. ସୋପାନ ପ୍ରଣଳୀ ଚାଷ
5. ବନୀକରଣ, ଅପରିପକ୍ୱ ତଥା ଯୁବବୃକ୍ଷ ହଣା ବନ୍ଦ କରିବା
6. ସୌର, ପବନ, ଜୁଆର

19.6

1. 1988 ମସିହା
2. 1987 ମସିହା
3. ପରିବେଶ ମୁଦ୍ରିତା ତଥା ପରିବେଶ ସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଦାନକାରୀ କୃଷିପ୍ରଣାଳୀ : ବାୟୋଟେକ୍ ଓ ନେନୋଲୋଜି ପରି ପଦ୍ଧତି ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ।

ପାଠାନ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନ ପାଇଁ ସଂକେତ

1. ମନୁଷ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ କରୁଥିବା ସମ୍ବଳଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ଉପହାର ।
   (i) ସମ୍ବଳ କୌଣସି ଦେଶର ଅର୍ଥନୈତିକ ମେରୁଦଣ୍ଡକୁ ସୃଷ୍ଟିକରେ ।
   (ii) ସେମାନେ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟିକରନ୍ତି ଯାହା ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ଥିତି ଓ ବିକାଶ ପାଇଁ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ।
   (iii) ସମ୍ବଳ ବିନିଯୋଗ କରି ମଣିଷ ନିଜପାଇଁ ଘରଦ୍ୱାର, କୋଠାବାଡ଼ି, ପରିବହନ ଓ ଯୋଗାଯୋଗର ମାଧ୍ୟମ ତିଆରି କରିଛି ।
2. 19.2 ଅନୁଚ୍ଛେଦକୁ ଦେଖ ।
3. 19.3 ଅନୁଚ୍ଛେଦକୁ ଦେଖ ।
4. 19.4 ଅନୁଚ୍ଛେଦକୁ ଦେଖ ।
5. 19.5 ଅନୁଚ୍ଛେଦକୁ ଦେଖ ।
6. 19.6 ଅନୁଚ୍ଛେଦକୁ ଦେଖ ।
7. 19.7 ଓ 19.8 ଅନୁଚ୍ଛେଦକୁ ଦେଖ ।
8. 19.9 ଅନୁଚ୍ଛେଦକୁ ଦେଖ ।